

2.2. Вплив геополітичного фактору на стратегію розвитку Одеського регіону

Перетворення на політичній карті світу, формування політичних та економічних угруповань призводять до трансформації геополітичних інтересів у світі. У цьому плані Україна стає важливим об'єктом геополітичних процесів. Вплив геополітичного фактора на її соціально-економічний розвиток є неоднозначним. Щоб забезпечити національні інтереси держави, безпеку життєдіяльності населення важливо адекватно реагувати на геополітичну ситуацію з метою створення сприятливих умов господарювання з урахуванням фактора глобалізації, підвищення конкурентоспроможності економіки. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження стратегії розвитку регіонів з позицій впливу геополітичного фактора, для реалізації загальнодержавних і регіональних пріоритетів. Такі дослідження мають базуватися, з одного боку, на відстеженні глобальних геополітичних процесів, з другого – на вивченні особливостей економічного розвитку регіонів в умовах ринку, можливостей їх інтеграції у світогосподарські структури.

Дослідження впливу геополітичного фактору на стратегію розвитку регіону повинні здійснюватися у контексті геополітичної стратегії держави. Її основною є напрями орієнтації країни у світовому просторі, головні принципи співробітництва з іншими державами та міждержавними угрупованнями, способи досягнення стратегічних цілей тощо. Великий вплив на формування геополітичної стратегії країни мають географічні чинники – геополітичне положення країни, її ресурсний потенціал,

господарська спеціалізація, розселення населення, територіальна структура виробництва, що визначають стратегічний потенціал держави. Узгодження напрямів стратегії розвитку регіонів із пріоритетами та завданнями геополітичної стратегії країни сприяє її утвердженню у міжнародному економічному просторі, ефективному використанню природно-ресурсного, економічного, інтелектуального, науково-інноваційного потенціалу регіонів, посиленню їх конкурентних переваг, інвестиційної привабливості, соціально-економічному піднесенню.

Дослідження впливу геополітичного фактору на економічний розвиток є міждисциплінарною проблемою, яку висвітлюють вітчизняні науковці сучасного періоду: Дергачов В.А., М.В.Багрова, М.С.Дністрянського, В.Й.Лажніка, П.О.Масляка, В.І.Стафійчука, О.Г.Топчієва, О.І.Шаблія.

Складність і багатогранність дослідження впливу геополітичного фактору на стратегію розвитку України та її регіонів, необхідність вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів цієї проблеми зумовили актуальність статті.

Формування геополітичної стратегії регіону потребує максимального врахування фундаментальних конкурентних переваг, що значною мірою зумовлюються суспільно-географічними чинниками, їх нове позиціонування в сучасних умовах, врахування новітніх тенденцій розвитку держави. Важливими принципами розроблення геополітичної стратегії регіону із суспільно-географічних позицій є раціональне використання її геополітичного положення, природно-ресурсного потенціалу, спеціалізації економіки і територіальної структури виробництва і розселення населення, забезпечення збалансованого розвитку, соціальної спрямованості господарства. Роль геополітичного положення та природних ресурсів, особливо стратегічних зростає, водночас істотно посилюється значення працересурсного, інтелектуального потенціалу, торгівлі, інвестиційних процесів. Для досягнення економічних цілей нині застосовуються такі методи, як торговельні обмеження, проникнення іноземного капіталу у стратегічні сектори економіки – енергетичний, продовольчий, сферу високих технологій і телекомунікацій, транспорт. Геополітична стратегія стала передусім геоекономічною і спрямована на зміцнення конкурентних позицій регіонів та держави вцілому у світовому співтоваристві.

Вплив геополітичного фактору на господарський розвиток регіону проявляється у зміні його конкурентних позицій у сфері виробництва, соціального розвитку завдяки прийняттю державою певних геополітичних рішень та здійснення заходів стратегічного

управління (рис. 1). Це стосується передусім ресурсокористування, промисловості, сільського господарства, науки і техніки, транспорту й комунікацій, інвестування, зовнішньоекономічної діяльності. Найбільшого впливу зазнають провідні галузі .

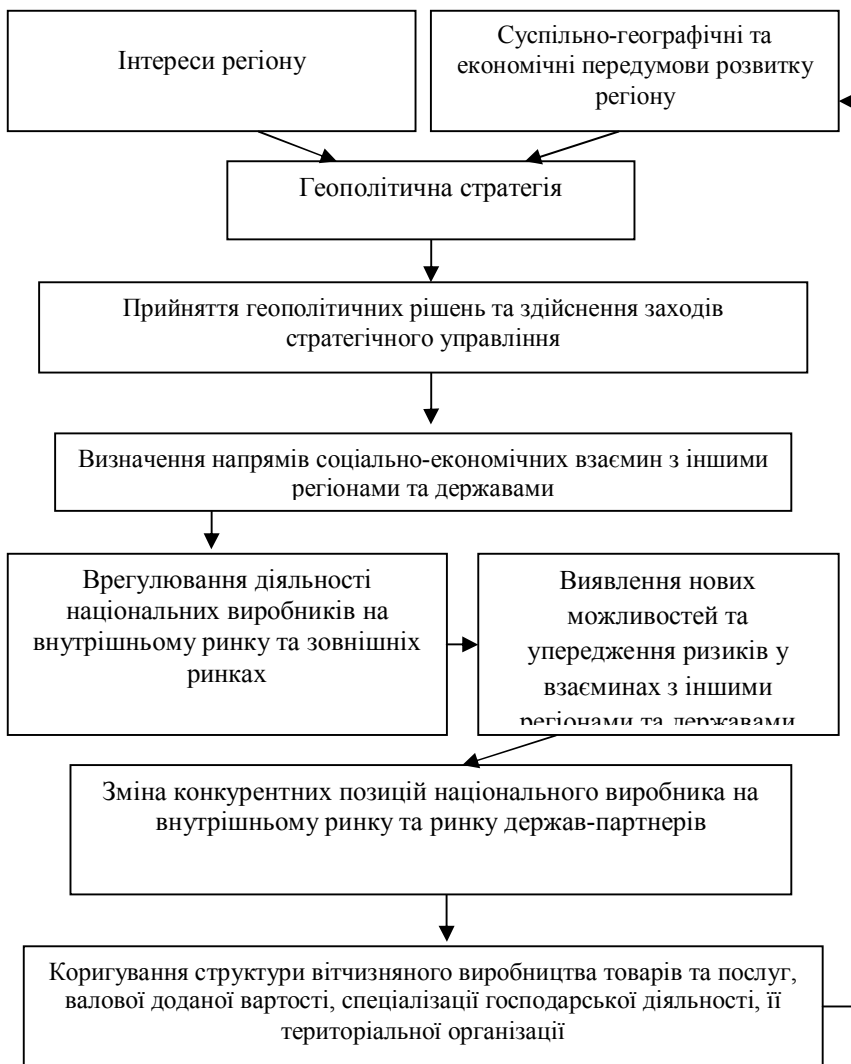

Рис.1. Схема впливу геополітичної стратегії на господарську діяльність регіону

З позицій формування гео економічного потенціалу держави проаналізовано стан та роль Одеського економічного регіону в господарській системі України. Особливу увагу звернено на ті чинники розвитку та галузі господарської діяльності, які можуть бути стратегічним ресурсом зростання, сприяти забезпеченню національної безпеки України. Це передусім енергоносії, агропродовольча продукція, виробництва з використанням високих технологій, транспортна мережа регіону, телекомунікаційні системи, інвестиції, зовнішня торгівля. Такий підхід дає змогу виявити стратегічні можливості розвитку Одеського регіону, переваги та недоліки його господарської діяльності в умовах глобалізації.

Промисловість Одеського регіону відіграє значну роль у структурі реального сектору економіки. Протягом 2013 року розвиток підприємств промисловості області відбувався в рамках реалізації комплексу заходів Програми сталого розвитку промисловості Одеської області на 2013-2015 роки.

Основними галузями, які формують структуру промислового виробництва області, є харчова промисловість (частка у загальному обсязі реалізованої продукції 30,1%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (25,9%), хімічна промисловість (19,1%), машинобудування (8,0%).

Одним з найважливіших секторів економіки регіону є сільське господарство. Земельний фонд області становить 3,33 млн. га, у т. ч. 2,6 млн. га (77,8%) - сільськогосподарські угіддя, з них рілля становить 2,1 млн. га (62,2%), перелоги - 27,5 тис. га (0,8%), сінокоси - 50,7 тис. га (1,5%), пасовища - 353,3 тис. га (10,6%), багаторічні насадження - 90,4 тис. га (2,9%).

Основними напрямками виробничої сільськогосподарської спеціалізації області є рослинництво, 80,2% (виращування зернових і технічних культур, овочів, винограду) і тваринництво 19,8% (розведення великої рогатої худоби, свиней, овець, птиці, виробництво м'яса, молока, яєць, вовни).

Транспортно-дорожній комплекс в регіоні представлений усіма видами транспорту і включає в себе найкрупніші морські торговельні порти, судноплавні компанії, розвинене залізничне та автодорожнє господарство, широку мережу автотранспортних, експедиторських підприємств, аеропортові та аеродромні комплекси, авіакомпанії.

Через територію Одеської області проходять п'ять міжнародних транспортних коридорів: сьомий та дев'ятий критські, транспортний коридор TRACECA (Європа-Кавказ-Азія), коридори «Балтійське море - Чорне море» та «Чорноморське транспортне

кільце» - транспортний коридор навколо Чорного моря Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС).

Морегосподарський комплекс області представлений морськими торговельними портами: Одеський, Іллічівський, Ізмаїльський, Южний, Білгород-Дністровський, Ренійський, Усть-Дунайський; а також приватним Іллічівським морським рибним портом.

Морський та річковий транспорт представляють судноплавні компанії: ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», ЗАТ «Судноплавна компанія «Укрферрі».

Порти мають відповідну інфраструктуру для здійснення вантажних операцій із переробки сухих та наливних вантажів, перевезення пасажирів та виконання допоміжних функцій: бункерівка, відстій транспортних, спеціалізованих і службово-допоміжних суден.

Потужність портів Одеської області у 2013 році становила 60% від загальної потужності портів держави. Найбільші порти Одеської області - Одеський, Іллічівський, Южний.

Дунайські порти: Ізмаїльський, Ренійський та Усть-Дунайський разом мають більше 60 причалів довжиною близько 14 км та можуть приймати судна з осадкою до 6 метрів. Перспективи дунайських портів пов'язані з доведенням до проектних глибин суднового ходу р. Дунай - Чорне море.

Глибоководний судновий хід - один із найважливіших та пріоритетних проектів для розвитку держави. Забезпечення реалізації проекту повного розвитку ГСХ р. Дунай - Чорне море збільшить прохідну осадку суден з 5,5 до 7,2 м.

Залізничний транспортний комплекс включає Одеське відділення Укрзалізниці та Одеське підприємство залізничного транспорту. Залізниця обслуговує більше 7,0 тис. клієнтів, у т. ч. хімічні, верстатобудівні, судноремонтні та енергетичні підприємства, порти, переправу, підприємства легкої, швейної, харчової промисловості, підприємства з виробництва будматеріалів та інше.

На території Одеської області знаходяться: Міжнародний аеропорт «Одеса», Аеропорт «Ізмаїл» (законсервовано на 3 роки у 2010 році), аеродром «Лиманське», а також спортивні аеродроми.

На Одеському ринку авіаційних перевезень працюють закордонні авіалінії («Flydubai» - Об'єднані Арабські Емірати, «Сибір», «Трансаеро», «Пулково», «Аерофлот»- Росія, «Lufthansa» - Німеччина, «LOT Polish Airlines» - Польща, «Turkish Airlines» -

Туреччина) та українська авіакомпанія із часткою іноземного капіталу («Міжнародні авіалінії України»).

На території Одеської області працюють 769 постійних автобусних маршрутів загального користування, з них 324 внутрішньорайонні автобусні маршрути, на яких працюють 417 автобусів; 445 внутрішньообласних автобусних маршрутів: 108 приміських та 337 міжміських автобусних маршрутів, на яких 1072 автобуси.

Зовнішньоторговельний оборот області з іншими країнами світу по товарах та послугах склав 7399,8 млн. дол. США. У 2013 році обсяги експорту товарів та послуг досягли 2794,3 млн. дол., імпорту - 4605,5 млн. дол. США. Сальдо зовнішньої торгівлі негативне - 1811,2 млн. дол. США. При цьому, частка товарів в експорті становила 58,3%, послуг - 41,7%, в імпорті - 94,4% та 5,6% відповідно. Зовнішня торгівля товарами. У 2013 році обсяги експорту та імпорту товарів становили 1628,4 млн. дол. США та 4347,7 млн. дол. відповідно і зменшились у порівнянні з 2012 роком на 8,7% та на 9,3%. Частка підприємств регіону в загальному обсязі експорту товарів країни складає 2,6%, імпорту - 4,5%. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2719,3 млн. дол. США. На формування негативного сальдо вплинули окремі товарні групи: палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, їстівні плоди та горіхи, текстильні матеріали та текстильні вироби, взуття, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту, крім залізничного, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, риба і ракоподібні, недорогочінні метали та вироби з них, іграшки.

До країн СНД було експортовано 18,9% усіх товарів, до країн ЄС - 20,5% (у 2012 році - відповідно 22,2% та 17,7%).

Найбільші обсяги експортних поставок здійснювалися до Російської Федерації - 9,4% від загального обсягу експорту, Туреччини - 8,1%, Віргінських Островів (Брит.) - 6,7%, США - 5,5%, Саудівської Аравії - 4,1%, Білорусі - 3,8%, Польщі - 3,5%, Франції - 3,3%. Основу товарної структури експорту області складали продукти неорганічної хімії - 331,3 млн. дол., зернові культури - 257,6 млн. дол., добрива - 217,8 млн. дол., насіння і плоди олійних рослин - 128,8 млн. дол., жири і олії тваринного або рослинного походження - 109,5 млн. дол. США. У 2013 році з країн СНД імпортовано 26,5% усіх товарів, з країн ЄС - 18,1% (у 2012 році - відповідно 15,8% та 18,4%).

У 2013 році Одеська область займала друге місце серед областей та міст країни за обсягом наданих послуг, поступаючись

лише м. Київ, і п'яте - за обсягом отриманих послуг. Підприємства регіону здійснювали операції на ринку послуг із партнерами 182 країн світу. Обсяг експорту послуг становив 1165,9 млн. дол. США і зменшився на 4,0% проти 2012 року, імпорту - 257,8 млн. дол. і збільшився на 0,9%. Сальдо - позитивне в розмірі 908,1 млн. дол. США.

Структура експорту-імпорту послуг протягом тривалого часу залишається незмінною. Провідне місце традиційно припадає на транспортні послуги, обсяг яких зменшився в експорті - на 5,6% у порівнянні з 2012 роком, в імпорті - на 0,9% та займав 86,7% від загального обсягу експорту послуг та 48,3% імпорту. У 2013 році спостерігалось зростання обсягів експорту послуг з будівництва - у 5,3 рази; з переробки матеріальних ресурсів - у 1,7 рази; у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг - на 40,2%; з ремонту та технічного обслуговування - на 17,3%; ділових послуг - на 17,1%. Одночасно скоротилися обсяги експорту державних та урядових послуг - на 84,3%, роялті та інших послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності - на 78,8%, послуг зі страхування - на 57,8%, послуг приватним особам, культурних та рекреаційних послуг - на 33,5%; послуг, пов'язаних з подорожами - на 24,7%.

Протягом 2013 року підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 10415,4 млн. грн. капітальних інвестицій. Основним джерелом капітальних інвестицій стали кредити банків та інші позики, власні кошти підприємств та організацій. Пріоритетними напрямками інвестування є такі види діяльності як промисловість (45,7% загального обсягу інвестування); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (18,0%) та будівництво (16,8%). За 2013 рік до державного та місцевих бюджетів області надійшло 24511,8 млн. грн. Порівняно з минулим роком надходження збільшилися на 147,7 млн. грн. або на 0,6%.

Область зберігає позиції донора та щорічно близько 55% фінансового ресурсу передає держбюджету: за 2013 рік зібрано 24,5 млрд. грн., до державного бюджету передано 13,6 млрд. грн. (55,5%).

На території Одеської області діє 24 банківські установи, у т. ч. 9 банків-юридичних осіб і 15 філій, а також 1397 безбалансових відділень. Активи банківських установ області станом на 01.01.2014 дорівнювали 64,3 млрд. грн. та порівняно з початком 2013 року збільшилися на 19,0%.

Таким чином проведений аналіз показав, що головними галузями спеціалізації Одеського економічного регіону з позицій

формування геоекономічного потенціалу держави є машинобудування, виробництво продовольчої продукції, транспортне господарство. Промисловий комплекс зорієнтований, з одного боку, на задоволення масового споживчого попиту на продукти харчування, товари широкого вжитку. З другого – на використання висококваліфікованих кадрів та високих технологій, що є однією з характерних рис цього регіону. Основою спеціалізації сільського господарства є виробництво високоліквідної рентабельної продукції, що має зональний характер розміщення – зерна, картоплі, овочів. Високорозвинене тваринництво, зокрема птахівництво, молочно-м'ясне скотарство, зумовлене великим попитом на продукцію тваринництва.

Підвищення ефективності промислового й сільськогосподарського виробництва пов'язане з переведенням їх на інвестиційно-інноваційну основу. Сільське господарство має всі можливості для забезпечення населення основними продуктами харчування, зміцнення експортного потенціалу агропромислового комплексу. Для цього важливо розвивати виробництво продукції з високим ступенем переробки, біопродуктів, що користуються великим попитом на європейському ринку, тарно-пакувальну промисловість, складське господарство, логістичні центри.

В економіці Одеського регіону збільшується роль галузей третинного та четвертинного секторів – фінансової діяльності, торгівлі, різноманітних обслуговуючих видів діяльності, зв'язку. Це свідчить про набуття економікою регіону сервісно-інформаційних ознак. Він є пріоритетним у сфері фінансової діяльності, посилюється інвестиційна привабливість ринку фінансово-банківських послуг, розвиток конкурентного середовища, залучення іноземного капіталу у банківський сектор економіки. Транспорт і зв'язок є перспективними видами економічної діяльності. Геополітичні переваги розміщення Одеського регіону на міжнародних комунікаційних шляхах не задіяні достатньою мірою. У сфері транспорту і зв'язку необхідно – проводити єдину політику щодо їх інформатизації, посилити телекомунікаційну зв'язаність території регіону. Важливо, щоб телекомунікаційні мережі були доступними для населення. У структурі економіки Одеського регіону стрімко розвивається оптова та роздрібна торгівля, розпочалися процеси концентрації капіталу в цій сфері, покращується асортимент товарів, з'явилися можливості для впровадження інновацій. Однак розвиток великих оптових підприємств поки що відстає від перетворень, що відбуваються у роздрібній торгівлі.

Основними напрямками вдосконалення територіальної організації життєдіяльності населення є інвестиційно-інноваційний розвиток його регіонального ядра – реалізація полярної моделі зростання, винесення екологічно небезпечних підприємств за межі міста, комплексний розвиток транспортно-логістичної системи.

Підвищення конкурентних позицій Одеського регіону, зважаючи на вплив геополітичного чинника, тісно пов'язані з необхідністю переходу на інноваційний шлях розвитку, раціонального використання інтелектуального потенціалу, широкого залучення інвестиційних ресурсів, формуванням соціально орієнтованої ринкової економіки. Важливо також істотно підвищити ефективність традиційних галузей господарства – енергетики, АПК, легкої промисловості, посилити інтегрованість внутрішнього ринку, його експортну орієнтацію як регіону з високотехнологічною економікою. Реалізація цих напрямів сприятиме соціально-економічному розвитку регіону, забезпеченню і водночас посиленню гео економічної ролі України у міжнародному співтоваристві.

Список джерел

1. Асоціація агенцій регіонального розвитку України: офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.narda.org.ua>.
2. Дячевська Л.П. Соціально-економічний розвиток регіонів як чинник формування конкурентоспроможності України // Географія і сучасність. Зб. наук. праць НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 212–219.
3. Дергачев В.А. Геополитическая трансформация Юго-Восточной Европы [Електронний ресурс]/Дергачев В.А. – Режим доступу: <http://www.dergachev.ru/publicist/balkan.html>.
4. Сидоренко С. Петр Порошенко: ответ на вопрос о наших европейских перспективах находится в Украине / С. Сидоренко // Коммерсант. – 2010. – № 32. – 23 февраля.
5. Статистичний щорічник Одеської області за 2012-2013рр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrsugar.gov.ua>
6. . Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляев, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – К: Парламентське вид-во, 2009. – 632с
7. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. – К.: НІСД, 2011. – 88 с
8. Local enterprise partnership [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Local_enterprise_partnership.